

ANNEMIE TURTELBOOM

HET

De boekhouding

G€LD

van de EU

VAN

open en bloot

EUROPA

Alle mogelijke opbrengsten van dit boek worden geschonken aan TADA vzw in Schaarbeek. TADA is voluit ToekomstATELIERdeAvenir en is een lerend netwerk dat de burger en het bedrijfsleven betreft bij de emancipatie en integratie van maatschappelijk kwetsbare tieners en hun omgeving.
Meer info: <https://www.tada.brussels>

	ALTIJD OPNIEUW IETS NIEUWS.....	9
I	ONBEKEND IS ONBEMIND?	23
	Vrijdagnamiddag, in een aula	23
	De vele gezichten.....	28
	De puzzel van de Unie	35
	Het raderwerk	46
	De toekomst?	59
	Trouwens, wie is de voorzitter van de Europese Raad?	60
II	BEGROTING EN BUDGET.....	63
	Europese begroting: de principes.....	71
	Het unieke kantje.....	86
	Controle in de Rekenkamer.....	91
	Europese uitgaven: een moeilijk verhaal	97
III	DE INKOMSTEN: EEN EIGEN BUDGET VOOR DE EUROPESE UNIE.....	103
	Evolutie van de inkomsten	105
	Een habbekrats voor Europa	108
	181,6 miljard in schijfjes	113
	Blik in de toekomst	118

IV	DE UITGAVEN VAN DE EU	125
	Op wandel langs Europa	125
	Wegwijs in het budget	127
	Het Meerjarig Financieel Kader, ofwel de ‘Meerjarenbegroting’	134
	Het Europese openbaar bestuur	143
	Wat krijgen de lidstaten?	152
	Moeizaam spenderen	158
	Een korte blik in de achteruitkijkspiegel	165
V	OMWENTELING VAN 2020: NEXT GENERATION EU	169
VI	ROL VAN DE LIDSTATEN	179
	De IJzeren Dame in Napoleons kasteel	180
	Europese Unie en de Brexit	184
	Kost Europa mij wel iets?	187
	De kost van Europa voor elke Belg	193
	Transfers, returns en de ondraaglijke relativiteit der dingen	203
	Hoofdrol voor de lidstaten	211
VII	DE EURO	213
	Ieder met zijn munt	213
	Naar de euro	218
	Economische en monetaire unie: budgettaire orthodoxie	221
	Stabiliteits- en Groeipact	225
	De eurocrisis	226
	Deficit spending	232

INHOUD

VIII	INVESTERING OF VERSPILLING?	239
	De spagaat	240
	Successen	243
	Complexe schatkist	245
	 MEER LEZEN?	 247
	Boeken	247
	Websites	249
	 ANNEX	 251
	Afkortingen.....	251
	Van Benelux naar Europese Unie	253
	De Europese Unie anno 2022.....	254
	 OVER DE AUTEUR	 255

ALTIJD OPNIEUW IETS NIEUWS

Gewapend met mijn rugzak en een laptop stap ik van het plateau Kirchberg de trappen af naar beneden langs het mooie kerkje van Weimerskirch via de rivier Alzette en de wijk Grund, die tot Unesco-werelderfgoed behoort. Ik ben in ons buurland Luxemburg, waar ik sinds 2018 werk en verblijf. Ik klim weer andere trappen omhoog, om zo te genieten van een magisch uitzicht over de oude stad en haar historische vesting. Daar zet ik me neer in een koffiebar met vintage meubelen en muren behangen met schilderijen. Met heerlijke cake en een kop verse thee voor mijn neus klap ik mijn laptop open. Ik begin te schrijven.

Een nieuwe job dus, in een nieuw land. In mei 2018 kreeg ik de kans om aan de slag te gaan als lid van de Europese Rekenkamer. Veranderen van werkomgeving is ook een persoonlijke aanpassing. Als je job in een ander land is, is de persoonlijke aanpassing nog wat groter. Brussel om te werken en Antwerpen om te leven, wordt nu Luxemburg (en heel af en toe Brussel) om te werken, en regelmatig Antwerpen gedurende de weekends. Politiek is het verleden, auditing is wat ik nu doe.

Toen ik op een zondagavond voor het eerst naar mijn werk in Luxemburg reed, flitsten er veel gedachten door mijn hoofd. Gek genoeg voelde het een beetje als thuiskomen. Niet in Luxemburg, ook al ken ik de stad van veel Europese vergaderingen en heb ik sindsdien een paar fijne, onbekende aspecten ervan leren appreciëren. Nee, het voelde als thuiskomen in mijn jeugd, mijn studies.

Strijken, koken en andere huishoudelijke taken waren de belangrijkste onderdelen van mijn eerste jaren op school. Het was een normale keuze, in de jaren zeventig, voor een meisje van een modaal gezin in een landelijk dorp aan de oevers van

de Dender. Eigenlijk droomde ik ervan om piloot te worden, maar dat hield ik stil. De buurman vroeg me ooit of ik geen kapster wilde worden. Dat was het verwachtingspatroon dat me toen werd voorgehouden.

Maar na een tijd ging ik aan mijn ouders vragen om toch het algemeen secundair te mogen volgen, wat ze ook accepteerden. Aan het einde van mijn humaniora was het vanzelfsprekend dat ik leerkracht zou worden, via een regentaat – zoals dat nog heette – in de economie. Toch wilde ik graag economie studeren, aan de KU Leuven. Het is een verhaal van de omgekeerde waterval. Vandaag is dat gelukkig normaler geworden, maar toen was het nog heel atypisch.

Zo heb ik vier jaar doorgebracht met de wetten van Gresham, gausscurves, het multiplicatoreffect en dalende meeropbrengsten, tussen de vrije tijd die je als student hebt door. Ik hield er een zekere fascinatie voor de financiële kant van de economie aan over, van het monetaire beleid over de beurs tot het investeringsklimaat.

Ik wilde opnieuw lesgeven, mijn eerste studiekeuze, maar nu wel in het hoger onderwijs, economie. Ik kreeg daar ook statistiek bij en accountancy-fiscaliteit, om vooral in marketing verder te gaan. Het beviel mij, en ik heb het tien jaar lang heel graag gedaan. Ik had vaak het gevoel dat als je het met behoorlijk wat engagement doet, je veel terugkrijgt van je studenten. Zij verruimen je blik en omdat de toekomst hun toekomst is, houden ze je elke dag een spiegel over je eigen denken voor. Vooruit met een frisse blik is dan je werkomgeving. Ik werd opleidingsverantwoordelijke en bouwde mijn eigen expertises verder uit.

Vraag me niet waarom, maar mensen kansen geven blijft een van de mooiste dingen om voor te werken of naar te streven. Misschien is het wel omdat ik ook zelf kansen die zich aanboden gegrepen of zelfs geforceerd heb. Misschien is een voorgeschreven pad wel niet altijd het pad dat je zelf voor ogen

hebt. Omdat mensen in hokjes duwen zoveel talent verloren laat gaan. Of omdat het bed waarin je geboren wordt nog veel te veel de toekomst bepaalt.

Mensen emanciperen is mijn motor. Dat valt samen met die kansen, maar ook met de ambitie om het leven te verbeteren, voor iedereen. Dat gebeurt met vallen en opstaan, trial-and-error, zoeken en proberen – je mag nooit opgeven, maar moet blijven proberen.

Maar ik had nog een ander leven. Ik was sinds de universiteit politiek geëngageerd. Dat had ik van thuis meegekregen: dat je ook een taak hebt naar anderen toe, om de samenleving te verbeteren. Je denkt daar natuurlijk niet echt systematisch over na, wanneer je jong bent. Maar op een gegeven moment ben je spontaan wel bezig net dat te doen. En zo rol je soms ook in de politiek.

Dat politieke engagement leidde ertoe dat ik in 2003 de kans kreeg om in de Kamer te zetelen, als volksvertegenwoordiger. Ik nam afscheid van het lesgeven, maar nooit helemaal van die periode in mijn leven. Ik lees nog altijd elk artikel over de hogeschool. Ik heb nog af en toe contact met vroegere collega's én studenten, die inmiddels hun eigen carrière hebben uitgebouwd.

Als nieuwkomer in de politiek vertrouwde men me wel meteen sociale zaken toe, geen eenvoudig dossier. Ik heb ook dat met grote gretigheid opgepakt, veel geleerd, nieuwe mensen leren kennen, gevochten voor kleinere veranderingen en... geprobeerd wat naambekendheid te verwerven, wat essentieel is om verkozen te worden natuurlijk. De media vonden me na vier jaar een van de beste parlementsleden.

Zo werd ik in 2008 minister. De eerste minister van Migratie in België ooit, en nog altijd de enige ooit. De eerste vrouwelijke minister van Binnenlandse Zaken in België sinds 1830. De tweede vrouw ooit op Justitie en de eerste econometiste ooit. Er zitten daar veel statistiekmedailles in, en ik ben de eerste om

dat ik het niet te technisch mocht maken. Integendeel. Dat ik moest proberen moeilijke dingen verstaanbaar uit te leggen. Vandaar dat dit boek ook begint met een lange introductie over wat de Europese Unie (volgens mij) is. Want heel weinig mensen, zelfs in de Europese instellingen, kunnen dat spontaan uitleggen.

Daarna heb ik vooral geprobeerd een beeld te geven van de Europese Unie doorheen de geldstroom die haar doet draaien. Aan het einde waag ik me aan een poging tot balans, vanuit de invalshoek die me eigen is, als economiste en dus met de vraag: 'Is het allemaal efficiënt besteed?' Ik hoop dat de lezer aan het einde vindt dat ik in die ambitie geslaagd ben. En ik wil hierbij alleszins de vele mensen bedanken die me in dit project op een of andere manier hebben geholpen.

Tja, wanneer was nu ook alweer de laatste keer dat ik iets voor de eerste keer had gedaan? En zo belandde ik hier, in die koffiebar in Luxemburg-Stad, met mijn laptop en mijn te vertellen verhaal.

Annemie Turtelboom

ONBEKEND IS ONBEMIND?

VRIJDAGNAMIDDAG, IN EEN AULA

Het was een vrijdagmiddag, eind september 2021, en er ging weer een nieuw academiejaar van start. Voor het eerst sinds de COVID-19-pandemie met de bijbehorende lockdowns en sluitingen in het onderwijs was begonnen, kon ik opnieuw fysiek lesgeven op de campus van Diepenbeek. Het was een heerlijk moment, waar ik naar had uitgekeken. Uiteindelijk zou ik drie van mijn vier lessen live kunnen geven – de laatste ging door de aangepaste coronamaatregelen weer online door. Op die eerste dag van het academiejaar stapte ik de universiteits aula vol energie binnen, groette mijn nieuwe groep studenten en stelde mezelf en mijn vak voor.

Sinds 2019 doceer ik het deel ‘Europese begroting’ van het vak Publieke Financiën aan de masterstudenten Economie van de UHasselt. Lesgeven en voordrachten houden, dat is iets wat ik eigenlijk altijd al graag heb gedaan. Toen een professor van de UHasselt me enkele jaren geleden vroeg of ik het zag zitten om over de Europese begroting te gaan doceren, twijfelde ik geen seconde.

De gedreven jonge vrouwen en mannen keken me wat afwachtend aan, want wat zou dat geven, een vak over de begroting van Europa? Van Annemie Turtelboom? Ze hadden al geleerd over begroting in het algemeen, wist ik, en meer specifiek die van Vlaanderen en België. Het budget van de Europese Unie daarentegen, dat leek toch wel heel andere koek te zijn, of dat dacht ik toch te kunnen aflezen van hun blikken.

‘Voor we starten met de Europese begroting en welke uitwerking de inkomsten en uitgaven van de Europese Unie hebben op haar lidstaten, kunnen we het misschien eerst eens even hebben over Europa in het algemeen,’ sprak ik hen toe. ‘Ik wil de Europese Unie en haar instellingen graag iets duidelijker kaderen voor we inzoomen op het budgettaire aspect met inkomsten, uitgaven, principes en bijzonderheden.’ Om het ijs te breken, legde ik hen een klein testje met een aantal vragen over de Europese Unie voor.

‘Wie is de voorzitter van de Europese Raad?’ vuurde ik mijn eerste vraag op de aula af. Het was een instinker, daar was ik me bewust van. Ik was echt benieuwd naar het antwoord. Ik moest niet lang wachten, er kwam meteen reactie. Meer nog, iedereen leek wel een mening te hebben. Alleen verschilden de meningen nogal. Al snel ontstond er een geamuseerd gesprek tussen de studenten.

‘Johan Van Overtveldt,’ beantwoordde een student best snel en erg zelfverzekerd mijn vraag. Een aantal anderen in zijn omgeving dachten even na en knikten toen goedkeurend. Zij dachten duidelijk hetzelfde. Klopt, knikten nog enkele anderen me toe. ‘Nee,’ antwoordde ik voorzichtig, terwijl ik zag dat er toch ook twijfelaars in mijn publiek zaten. ‘Hij is niet de voorzitter van de Europese Raad.’

De voormalige federaal minister van Financiën is inderdaad in 2019 ‘verhuisd’ van de Belgische naar de Europese politiek. Hij is Europees parlements lid én ook de voorzitter van de Begrotingscommissie en coördinator van zijn fractie binnen de Commissie Economische en Monetaire zaken. Bovendien geeft hij les aan dezelfde studenten van de UHasselt. Ze kenden de man maar al te goed. Ik snapte dus wel waar het antwoord en de verwarring vandaan kwamen, maar correct was het natuurlijk niet.

Ik richtte me tot de twijfelaars en vroeg wat zij dachten. ‘Is dat niet die Ursula... Hoe heet ze weer? Die vrouw uit

Duitsland?’ vroeg iemand zich hardop af. ‘Ja, juist, Ursula von der Leyen!’ vulde een jonge vrouw aan. Maar ook hier sloegen de studenten Economie de bal mis. Ik nam het de jonge mannen en vrouwen helemaal niet kwalijk. Waarom zou ik ook? Er valt hen helemaal niets te verwijten, want ook ‘Ursula von der Leyen’ was eigenlijk helemaal niet zo’n gek antwoord. De Duitse politica is wel degelijk voorzitter, alleen is ze dat niet van de Europese Raad, maar wel van de Europese Commissie – en dat is dan weer een compleet andere EU-instelling.

Het hele gesprek maakte voor mij voor de zoveelste keer duidelijk hoe onbekend de Europese Unie en haar instellingen zijn. Dat is zo bij heel veel mensen, ook dus bij masterstudenten die een universitaire opleiding volgen en een meer dan gemiddelde algemene kennis, opleiding, interesse en intelligentie hebben. Maar voor wie dit ook het eerste vak is over Europa en zijn instellingen.

Dit gesprek was niet typisch voor die specifieke groep studenten in Limburg. Het zou eender waar plaatsgevonden kunnen hebben. Ik gaf al vaak lessen en lezingen rond het onderwerp, nationaal en internationaal. Ik trok daarmee van de prestigieuze Yale-universiteit in de Verenigde Staten tot bij de studenten van de KU Leuven en de Vrije Universiteit Brussel hier thuis. En het is heel vaak hetzelfde verhaal: er is zo weinig geweten over de Europese Unie.

Wie is dan de voorzitter van de Europese Raad? Dat lijkt misschien een gekke, neerbuigende, belachelijke of zelfs domme vraag. Maar de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat veel mensen niet meteen op het antwoord komen. En dat is helemaal niet erg, laat staan vreemd. Het is daarentegen wél typerend voor de onbekendheid van Europa en haar instellingen in de gemeenschap zelf en daarbuiten.

Ook al zijn er ondertussen twee mogelijke kandidaat-voorzitters afgevinkt, ik hou het antwoord nog even voor mezelf. Maar ik kom er later zeker op terug.

EU: WONEN ZONDER HET TE KENNEN

Van die vraag naar de bekendheid van de Europese Unie en haar instellingen bij de inwoners van de EU zelf lig ik natuurlijk niet als enige wakker. Er bestaat ook binnen de Europese Unie, en met name binnen de Europese Commissie, een algemene bezorgdheid dat de inwoners van de EU-lidstaten te weinig weten over de Unie, hoe ze werkt en wat ze doet voor de Europeanen.

De Eurobarometer is een tool, een hulpmiddel van de Europese instellingen om de vinger aan de pols te houden en te ontdekken wat de perceptie van de inwoners van de EU-lidstaten is over het beleid van de EU. De Commissie voert sinds 1973 onderzoek uit naar de publieke opinie om zo haar werk bij te sturen en zoveel mogelijk af te stemmen op wat leeft bij de Europese bevolking.

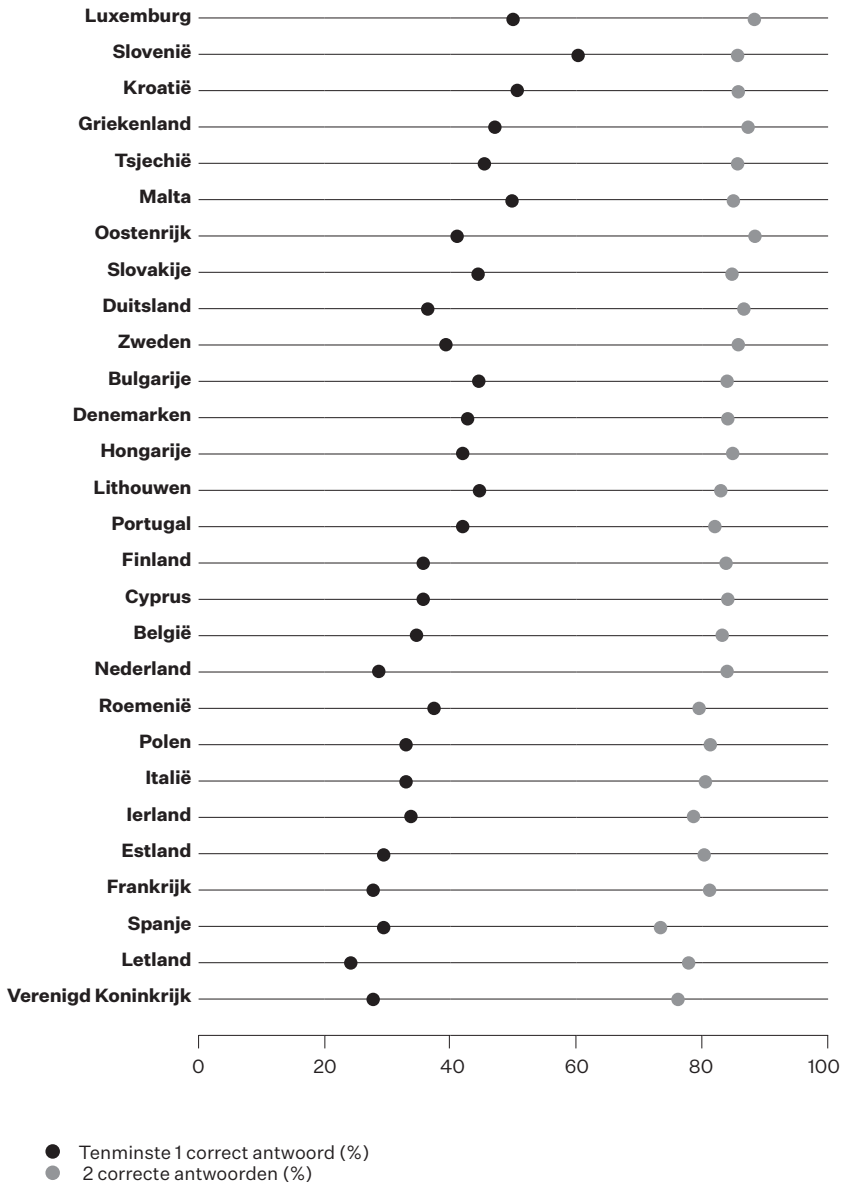
In het Eurobarometer-onderzoek¹ van mei 2015 werden zo'n duizend mensen uit alle lidstaten (toen nog 28) getest op hun kennis over de EU. Daarvoor werden drie eenvoudige uitspraken gebruikt, waarop de deelnemers konden antwoorden met de opties 'juist', 'fout' en 'dat weet ik niet'. Die uitspraken waren de volgende:

- De EU bestaat momenteel (het was toen mei 2015) uit 28 lidstaten. (Dat was toen juist.)
- De leden van het Europees Parlement worden direct verkozen door de inwoners van elke lidstaat. (Dat is juist.)
- Zwitserland is een lidstaat van de EU. (Dat is fout.)

De figuur (fig. 1) geeft weer hoe de deelnemers van de verschillende EU-landen scoorden. De bolletjes links op de lijnen geven aan hoeveel van de ondervraagde inwoners per lidstaat de drie vragen juist hadden beantwoord. Slovenië was daarin de overduidelijke koploper. De bolletjes rechts op de lijnen geven aan

ONBEKEND IS ONBEMIND ?

fig.1 Kennis van de EU, per lidstaat (2015)²

hoeveel van de ondervraagde inwoners per lidstaat ten minste één vraag juist hadden. Daar staat Spanje op de eerste plaats als ‘slechtste scoorder’, dus met de minste kennis.

Wat ook uit de resultaten van deze Eurobarometer-studie blijkt, is dat de inwoners van het Verenigd Koninkrijk die deelnamen aan de test in het algemeen van alle (toenmalige) lidstaten de laagste kennis hadden over de Europese Unie. 84 procent van de Britten kon minstens een van de drie vragen juist beantwoorden (alleen Spanje scoorde lager), en amper 27 procent van de Britten had alle vragen juist beantwoord (daarin scoorde alleen Letland lager).

Wat België betreft zijn de resultaten ook niet meteen hoopgevend: nog geen 40 procent van de Belgische deelnemers aan het onderzoek kon de drie vragen juist beantwoorden. En dat ondanks het feit dat de belangrijkste EU-instellingen in België gevestigd zijn. Onze noorderburen doen het niet beter, in tegendeel, bij de Nederlandse respondenten lag het percentage nauwelijks boven 30 procent.

DE VELE GEZICHTEN

We kennen ‘Europa’ natuurlijk allemaal wel, of denken het toch te kennen. Dat is op zich niet zo moeilijk, want we brengen er onze levens door, we wonen en werken in Europa. België is een Europees land: we hebben een Europees paspoort, zijn zelf burgers van de Europese Unie en steken de Belgische landsgrenzen over naar de andere landen rondom ons alsof het een fluitje van een cent is – wat het meestal effectief ook is.

België is zo klein dat je op twee uur rijden sowieso al in een ander Europees land staat. Kijk maar naar het geografische middelpunt van Vlaanderen: dat ligt in het Oost-Vlaamse dorp Opdorp (Buggenhout). Het centrum van Buggenhout ligt op

75 kilometer van de grens met Nederland (onder Breda). Het ligt op 120 kilometer van Frankrijk, 165 kilometer van Duitsland en 220 kilometer van Luxemburg. Dat zijn kleine afstanden.

Europa is kortweg een plek waar we ons thuis voelen. Het is een verzameling landen waar we allemaal onze wanderlust kunnen botvieren, waar we ervaringen en avonturen kunnen opdoen, rust en ontspanning kunnen vinden... En dat 'kunnen' we niet alleen, we doen het ook gewoon. We stopten er zelfs niet echt mee toen de wereld in 2020 in een gigantische pandemie verwickeld raakte.

Tegelijk heerst rond het begrip 'Europa' een spraakverwarring, die inderdaad het etiket 'Babylonisch' verdient. Dat is te merken op enkele manieren:

- De Europese Unie is maar een stuk van Europa.
- De oorsprong van de naam 'Europa' is onduidelijk.
- De Europese Unie heeft ook enkele overzeese gebieden geërfd.
- De Europese instellingen maken zichzelf moeilijk te doorgronden.

Europese Unie is een stuk Europa

Het geografische Europa, het Europese continent, Europa zoals het afgebeeld staat op de wereldbol, bestaat eigenlijk uit 46 staten. Dat gaat uit van de definitie dat Europa eindigt – zo wordt algemeen wel aangenomen – aan het Oeralgebergte en de Kaukasus in Rusland, en aan de Bosporus, de smalle verbinding dwars door Istanboel tussen de Zwarte en de Middellandse Zee.

Daarvan brengt de Europese Unie er vandaag maar 27 samen onder één koepel. Daar horen niet bij: grote landen als Rusland, Groot-Brittannië en Oekraïne, iets kleinere landen als Noorwegen, Zwitserland en Belarus, en nog een hele reeks andere. Zo herbergt de EU ook maar 57 procent van de Europese

om Groenland in het geval van Denemarken, maar dat heeft ervoor gekozen om de EU te verlaten in 1985.

Die landen liggen dus niet in Europa. Ze maken geen deel uit van het grondgebied van de Europese Unie en hoeven daardoor niet te voldoen aan het Europese recht. Je kan er bijvoorbeeld nergens betalen met de euro. Maar ze komen wél in aanmerking voor Europese fondsen en brede samenwerkingsovereenkomsten van de EU, zoals het programma Erasmus+. De inwoners hebben de Nederlandse, Franse of Deense nationaliteit en zijn Europese burgers.

Daarnaast zijn er 9 ultraperifere regio's, in het kort: UPR. Die zijn ook geografisch ver weg van het continent Europa, maar behoren wél tot de Europese Unie door de connectie die ze hebben met een bepaalde EU-lidstaat. Daar geldt dus wel de Europese wetgeving, en de Unie heeft er wel degelijk iets te zeggen.

Het gaat om de Azoren en Madeira (bij Portugal), de zeven Canarische Eilanden (bij Spanje) en Guadeloupe, Frans-Guyana, Martinique, Mayotte, Saint-Martin en Réunion (bij Frankrijk). Die overzeese gebieden zijn allemaal koloniale erfenissen: het zijn vaak kleine gebieden die er zelf voor hebben gekozen om onder hun voormalige koloniale voogdij te blijven omdat ze te klein zijn om zichzelf te beredderen.

Europese Raad is niet Raad van Europa

Een algemeen gehoorde klacht luidt dat de Europese instellingen te ingewikkeld zijn. Dat is ook zo. We gaan wat verder in dit hoofdstuk in op de complexe structuren. Maar de grootste naamsverwarring bestaat wel rond de termen 'Raad' en 'Europa'.

Noem de Europese Raad nooit zomaar de Raad van Europa, want dat is iets heel anders. En dan is er ook nog de Raad van de Europese Unie – een derde naam die naar iets compleet anders verwijst. In het kort:

- De Europese Raad (of Raad van regeringsleiders) is een instelling van de EU, waarin de regeringsleiders van de 27 EU-lidstaten zijn vertegenwoordigd. Deze Raad bepaalt de algemene politieke koers van de Europese Unie, maar heeft geen wetgevingstaak. De zittingen worden gehouden in het Europegebouw aan de Wetstraat in Brussel.
- De Raad van de Europese Unie bestaat uit een minister van elke lidstaat. Welke minister dat is, hangt af van het onderwerp. Er zijn tien 'Raden', met name de Raad Milieu, Raad Concurrentievermogen, Raad Economische en Financiële zaken, Raad Werkgelegenheid, sociaal beleid, volksgezondheid en consumentenzaken, Raad Onderwijs, Jeugdzaken, Cultuur en Sport, Raad Buitenlandse Zaken, Raad Algemene Zaken, Raad Justitie, Binnenlandse Zaken en Migratie, Raad Landbouw en Visserij, Raad Vervoer, telecommunicatie en energie. De Raad van de Europese Unie heeft, in tegenstelling tot de Europese Raad, wel een wetgevingstaak. De ministers komen samen in het Justus Lipsiusgebouw in Brussel en drie keer per jaar ook in Luxemburg. Tussen 2008 en 2014 zat ik als Belgisch federaal minister voor achtereenvolgens Migratie, Binnenlandse Zaken en Justitie in de gelijknamige Raad met die drie bevoegdheden. Ik kwam daar telkens samen met mijn collega's met hetzelfde mandaat uit de andere EU-lidstaten en heb die Raad ook zes maanden voorgezeten, tussen juli en december 2010.
- De Raad van Europa hoort dan weer niet bij de Europese Unie. Hij werd opgericht in 1949, als een eerste assemblee van parlementsleden over heel Europa, maar zonder veel bevoegdheden. Vandaag bestaat hij uit alle leden van de EU plus de meeste andere Europese landen die geen lidstaat van de EU zijn. In totaal zijn er vandaag 47 leden. Het doel is de democratie en de mensenrechten in Europa te bevorderen. De Raad van Europa komt bijeen in Straatsburg.

IS DE EU ONBEKEND BUITEN DE EU?⁵

Is de Europese Unie ook zo onbekend buiten de grenzen van de EU, en buiten het geografische Europa? Dat is een goede vraag. Met een misschien wel verrassend antwoord – zo ondervond ik zelf.

Ik geef regelmatig lezingen en gast-colleges op verschillende universiteiten in binnen- en buitenland en krijg daarnaast ook bezoek van studenten op de Rekenkamer. Zij komen meestal naar Luxemburg afgereisd om een ronde van de Europese instellingen te doen en zo meer te leren over de werking van de Europese Unie. Dat kunnen studenten van de KU Leuven zijn, van UGent, Hasselt, Brussel, Antwerpen... maar ook van andere Europese landen én van universiteiten van buiten de Unie. Vaak bezoeken ze het Europees Hof van Justitie, maar ook minder bekende instellingen worden aangedaan, waaronder de Europese Rekenkamer.

Iedereen is welkom op de Rekenkamer en ik maak altijd graag tijd voor zulke groepen. Het is niet alleen fijn om meer te kunnen vertellen over de Unie en haar instellingen, mijn collega's en ik willen er ook alles aan doen om niet in een ivoren toren of een Europese bubbel te zitten, maar met onze twee voeten op de grond te staan. We willen net praten met zoveel mogelijk andere mensen. Dat komt de werking van de instellingen, waaronder een onafhankelijke en externe instelling als de Rekenkamer, alleen maar ten goede. De input van studenten en andere mensen die niet in of met Europa

werken, is cruciaal om te weten wat er leeft en welke thema's belangrijk zijn.

We krijgen onder andere weleens bezoek van de studenten van de American University die het 'European Union Program' volgen. Dat is een programma van een semester waarbij studenten uit Washington DC in de Verenigde Staten een doorgedreven opleiding krijgen over de EU en haar instellingen. De gesprekken die ik tijdens die ontmoetingen voer met de jongeren zijn erg waardevol en interessant. Ze geven me bijvoorbeeld inzicht in de kennis over Europa in de verschillende studierichtingen en over verschillende landen, continenten zelfs.

Wat blijkt? De Amerikaanse studenten die Europese studies volgen, weten in het algemeen meer over de EU, de instellingen en zelfs de Rekenkamer dan studenten die in de Europese Unie wonen en richtingen studeren die (on)rechtstreeks met Europa en/of economie te maken hebben. Het viel me eerder ook al op bij Chinese studenten. En ook toen ik in 2020 een lezing gaf op Yale over de Europese Unie na de Brexit aan de studenten van het Yale MacMillan Center – European Studies Council merkte ik het al. Dat wil echter niet zeggen dat de gemiddelde Amerikaan meer weet over de EU dan de gemiddelde inwoner van de EU: voor hen is Europa vaak nog een *fly over state*. Het wil dan weer wel zeggen dat de universiteiten in de Verenigde Staten voor erg grondige en degelijke opleidingen over de werking van de EU zorgen.

DE PUZZEL VAN DE UNIE

Wie het over het geld van Europa wil hebben, ontkomt er niet aan om eerst uit te leggen wat de Europese Unie is. Dat is al meteen een uitdaging. Vraag het aan honderd mensen die dagelijks in de instellingen van de Europese Unie werken, en je zal vermoedelijk minstens vijftien verschillende antwoorden krijgen. Het is een beetje als tekenen en spelen met perspectief, zoals de Nederlandse kunstenaar Maurits Escher dat ooit deed.

Laten we het dus in eerste instantie eenvoudig houden: de Europese Unie is een samenwerkingsverband van soevereine staten. Vandaag zijn dat er 27, tot voor kort nog eentje meer (met het Verenigd Koninkrijk). Ooit begon het met zes leden. Binnen de traditionele definitie van het continent Europa zouden we tot 46 lidstaten kunnen komen.

Maar natuurlijk is er samenwerken en samenwerken. Samenwerken tussen soevereine staten wordt al eeuwenlang gedaan, al was het maar in oorlogsallianties waarin men tijdelijk samen dezelfde vijand bestreed. Vanaf het midden van de negentiende eeuw ging men ook veel samenwerken om praktische problemen op te lossen, zoals het regelen van internationale postbedeling (Bern, 1874) of het vastleggen van de tijdzones op aarde (Washington, 1884).

Dat gebeurde toen meestal door het onderhandelen van verdragen, die ondertekend en geratificeerd werden en zo rechtskracht kregen in alle ondertekenende landen. De meeste samenwerkingsverbanden in de wereld zijn nog altijd op die techniek gebaseerd, ook als ze de ambitie hebben alle terreinen van het maatschappelijke leven te bestrijken. Denk aan de Organisatie van Amerikaanse Staten (OAS, met alle landen van Noord- en Zuid-Amerika), de Afrikaanse Unie of de Associatie van Zuidoost-Aziatische landen (ASEAN).

Soevereiniteit delen

Il n'y aura pas de paix en Europe si les Etats se reconstituent sur une base de souveraineté nationale avec ce que cela entraîne de politique de prestige et de protection économique. Si les pays d'Europe se protègent à nouveau les uns contre les autres, la constitution de vastes armées sera à nouveau nécessaire... Les pays d'Europe sont trop étroits pour assurer à leurs peuples la prospérité que les conditions modernes rendent possible et par conséquent nécessaire. Il leur faut des marchés plus larges. Leur prospérité et les développements sociaux indispensables sont impossibles, à moins que les Etats d'Europe se forment en une fédération ou une « entité européenne » qui en fasse une unité économique commune.*

— Jean Monnet, 1943

De Europese Unie is een stap verder gegaan. De lidstaten die er deel van uitmaken, hebben allemaal in principe aanvaard dat ze 'soevereiniteit zouden delen'. Dat wil eigenlijk zeggen dat ze sommige bevoegdheden die ze normaal uitoefenen, afstaan aan een hoger niveau van samenwerking, dat op dat terrein autonoom kan beslissen.

Vanwaar kwam dat idee? Heel simpel: uit de vernieling die het continent Europa zichzelf had aangedaan aan het einde van twee wereldoorlogen. Is het nu écht nodig om die oorlog er alweer bij te betrekken? Dat is zelfs absoluut nodig, want daar begon het allemaal. We hebben vandaag amper nog een idee van hoe diep dit werelddeel – dat zich zo graag als baken

---

* Er zal geen vrede zijn in Europa indien de staten zich herstellen op basis van de nationale soevereiniteit, met alles wat dat meebrengt inzake prestigebeleid en economische afscherming. Als de landen van Europa zich weer gaan beschermen tegen elkaar, zullen er opnieuw grote legers nodig zijn ... De landen van Europa zijn gewoon te beperkt om hun volkeren de welvaart te leveren die via de moderne mogelijkheden haalbaar en dus nodig is. Ze hebben behoefte aan grotere markten. Hun welvaart en de uiterst noodzakelijke sociale vooruitgang zijn onmogelijk, tenzij de staten van Europa een federatie vormen of een 'Europese entiteit' die tot een eengemaakte economie leidt.

van de beschaving had gepropageerd – toen was gevallen. Twee derde van het continent – alles ten oosten van de Rijn – lag in as, er waren twintig tot veertig miljoen mensen op de dool, er waren in zes jaar in Europa vijfendertig miljoen mensen gesneuveld, er heerste honger, er waren epidemieën, er waren veel te weinig geneesmiddelen. Toen Europa na de Tweede Wereldoorlog kapotgebombardeed en -geschoten achterbleef en zichzelf weer moest heropbouwen, gebeurde dat niet alleen materieel. Brokstukken werden geruimd, ingestorte en beschadigde gebouwen werden hersteld of opnieuw opgetrokken, maar ook aan de relatie en de economische samenwerking tussen de verschillende Europese landen moest men stevig gaan timmeren. Europa had geleerd uit de fouten en zou voortaan een andere weg inslaan, die op een veel positievere manier in de geschiedenisboeken zou belanden. Nooit meer oorlog en een betere samenwerking tussen de Europese landen: dat was de tweeledige insteek die het project Europa vanaf dat ogenblik met zich meedroeg.

Pientere lui beseften toen al – nog voor de Koude Oorlog op gang kwam – dat het trotse Europa voortaan gedomineerd zou worden door twee ‘buitenstaanders’: de Verenigde Staten en Stalins Sovjet-Unie, de grotere versie van het huidige Rusland. ‘Naties op de schaal van een continent’, zo werden zij toen beschreven, waartegen Frankrijk, Duitsland en Groot-Brittannië, dertig jaar voordien nog dominant op wereldschaal, nu als leeggebloed en als lilliputters overkwamen.

Dus vond iedereen dat er samengewerkt moest worden. De Europese naties moesten de krachten bundelen, daar was men het over eens, al was het maar om opnieuw greep te krijgen op hun eigen continent. Maar hoe? De wonden van de oorlog lagen nog open en iedereen was in eerste instantie bezig met overleven. Totdat de Amerikanen de druk verhoogden op de twee meest intense oude vijanden, Frankrijk en Duitsland, om een front te vormen tegen de Sovjet-Unie. Waarop de Franse

zakenman en regeringsadviseur Jean Monnet met het briljante idee van samenwerking voor de staalsector – de sector die wapens maakt – op de proppen kwam.

Monnet was van verkoper van de cognac van het familiebedrijf in Engeland en Amerika tot internationaal zakenman en bankier opgeklommen, en tot adviseur van talloze regeringen, inbegrepen die in Parijs, Londen en Washington. In 1944 werd hij in de Franse regering opgenomen om een plan uit te werken om de Franse economie te herstellen, en die liefst sterker te maken dan die van Duitsland. Die laatste ambitie bleek te hoog gegrepen. Daarom kwam hij op het idee van samenwerking met de verslagen vijand, in plaats van blijvende concurrentie.

Monnet was een realist. De echte Europese idealisten droomden van een federaal Europa, waarbij alle landen samen een grondwet en een eigen bestuur zouden creëren dat alle grote kwesties eigenhandig zou trancheren, en waarbij de besturen van de lidstaten zich alleen nog met het lokale werk zouden bezighouden. De voorbeelden waren de dertien oorspronkelijke en onafhankelijke staten aan de oostkust van Amerika die in 1789 hun krachten gebundeld hadden in de Verenigde Staten van Amerika, met een gezamenlijke grondwet en eigen instellingen, en de onafhankelijke Zwitserse kantons die in 1848 de Zwitserse ‘Confederatie’ hadden gesticht, ook op basis van een grondwet.

Monnet begreep dat dat te hoog gegrepen zou zijn voor vooral de grootste lidstaten, waarvan sommige een stuk wereldheerschappij nog in hun geheugen gegrift hadden staan. Zo groeide de Europese samenwerking dus maar met kleine stapjes, met vallen en opstaan, met opportuniteiten, successen en mislukkingen.

Het werd ondertussen wel duidelijk in het leven van veel mensen dat de grenzen tussen de verschillende landen kunstmatig aanvoelden. Dat was zeker zo voor de Belgen die aan de grens met Nederland, Frankrijk, Luxemburg of Duitsland

woonden. Er waren veel grensarbeiders: zij die in België woonden, maar in Nederland de kost gingen verdienen. Of andersom: Nederlanders die de Belgische grens overstaken om te komen werken in België. En hetzelfde gold voor de inwoners aan de grenzen met Duitsland, Luxemburg of Frankrijk. En ook tussen bijvoorbeeld Nederland en Duitsland. En Luxemburg en Frankrijk... Kortom, in de praktijk vervaagden de West-Europese landsgrenzen al voor de mensen die beroepshalve of om familiale redenen van het ene naar het andere land gingen. Dat leidde in de jaren tachtig tot het Verdrag van Schengen (zie ‘De brug van Schengen’) en dat is nu, bijna veertig jaar later, nog altijd zo.

Om een idee te geven: in totaal werkten er in 2021 maar liefst 52.085 grensarbeiders uit Frankrijk, Nederland, Duitsland en Luxemburg in ons land. Omgekeerd gingen er in datzelfde jaar 87.973 Belgen werken in die vier buurlanden.⁶ In Luxemburg nemen die getallen letterlijk nog grotere proporties aan: het land heeft 626.000 inwoners én 185.000 grensarbeiders, volgens de gegevens van de Luxemburgse overheid voor 1 januari 2021.⁷

DE BRUG VAN SCHENGEN

Schengen is een klein dorp in Luxemburg, in het kanton Remich. Het ligt aan de oever van de Moezel. Er wonen net geen vijfduizend mensen en de oppervlakte bedraagt 31,42 vierkante kilometer. Dat is iets kleiner dan bijvoorbeeld Sint-Katelijne-Waver bij ons, dat dan weer vier keer zoveel inwoners heeft. Op zich is Schengen dus niet veel bijzonders. Buiten dan het verhaal van die brug, en het verdrag dat het leven van alle Europeanen zou veranderen.

In Schengen staat een brug over de rivier de Moezel, die het landschap van het verder rustige dorp domineert. De ene oever is Luxemburg, de andere Duitsland en een paar honderd meter stroomopwaarts ligt het drielandenpunt met Frankrijk. Er werken hier veel mensen in een ander land dan het land waarin ze wonen. Het is een dorp van grensarbeiders. Het is ook de plek bij uitstek die illustreert hoe hard een samenwerkingsverband tussen verschillende

BEGROTING EN BUDGET

WELKOM IN HET KLUWEN: BUDGETTAIRE GESCHIEDENIS VAN DE EU

Een eigen budget en autonomie

De Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal moest veel meer worden dan een symbolische samenwerking. De EGKS had geld nodig om ideeën en beleid in daden om te zetten: ze was niets zonder werkingsbudgetten en middelen. De eerste gesprekken over het geld van Europa brengen ons dan ook terug naar die onderhandelingstafels in de jaren vijftig.

Toen Jean Monnet in 1950–1951 de onderhandelingen voor de oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal leidde, had hij al meteen een plan in zijn hoofd. Hij vond dat de EGKS over een eigen potje geld moest kunnen beschikken. In zijn memoires legde Monnet later uit dat hij tijdens zijn inleidende uiteenzetting, op 21 juni 1950, ‘een nieuw aspect van de onafhankelijkheid en de kracht van de Hoge Autoriteit’ ontwikkelde. De Hoge Autoriteit was de naam die het dagelijkse bestuur van de EGKS zou krijgen. Je kan ze beschouwen als de voorloper van wat vandaag de Europese Commissie is, oftewel ‘de Europese regering’. Jean Monnet legde het in zijn *Memoires* zo uit: de EGKS ‘zou haar eigen inkomsten hebben, dankzij een heffing op de productie van steenkool en staal. Op die manier zou ze voor haar functioneren niet afhankelijk zijn van de subsidies van de regeringen’. De man was er ‘ook van overtuigd dat haar morele en financiële kredietwaardigheid haar tot beste ontleener van Europa zou maken. Door die leningen

worden uitgegeven, maken overheden – en bedrijven, u thuis misschien zelfs ook – een ‘begroting’ op.

Maar wat is dat precies? Wat betekent de term ‘begroting’? Je kan het eenvoudigweg zien als een plan waarin wordt opgetekend wat de overheid in kwestie – of dat nu lokaal, regionaal, nationaal of Europees is – in het volgende (burgerlijke) jaar tussen 1 januari en 31 december wil uitgeven. In dat plan staat ook hoe die overheid in kwestie daarvoor aan de nodige budgetten en fondsen zal komen. Door een begroting vast te stellen, kan men bepalen welke belastingen men kan heffen, welke inkomsten nodig zijn dus. De begroting kan vervolgens door het parlement worden goedgekeurd. En eens dat gebeurd is, kan er een controlerend mechanisme op volgen. Daar komt mijn job op de Rekenkamer bij kijken – waarover straks meer.

Aan een overheidsbegroting hangt, in tegenstelling tot die van een bedrijf, een politieke dimensie vast. De politiek speelt een verantwoordelijke rol bij de financiële zaken en heeft daardoor verantwoording af te leggen naar de burger toe: de politiek is verplicht erover te communiceren. Maar er is evengoed een economische dimensie aan verbonden, want wat is de economische impact van de begroting die een overheid vooropstelt? Hoever kan de overheid daarin gaan? Ten slotte speelt ook de wettelijke dimensie een rol: er moet een wet zijn om belastingen te heffen die de details vastlegt. Wat is bijvoorbeeld de basis van de belastingen, berekent men die op bruto- of nettobedragen? Enzovoort. Dan komt er een begrotingswet waarin meer staat over de uitvoering en wie er verantwoordelijk is voor al die aspecten.

De Europese Unie heeft specifiek genoteerd wat de begroting voor haar is: ‘De begroting (van de Europese Unie) is een instrument dat, voor elk financieel jaar, de inkomsten en uitgaven die noodzakelijk worden geacht voor de Unie voorspelt en goedkeurt.’¹⁹ Eenvoudigweg wil dat zeggen dat het politieke prioriteiten en doelstellingen vertaalt naar termen van budgetten en daar geld voor vrijmaakt.

BEGROTING EN DEMOCRATIE

Wist u dat begrotingen aan de basis liggen van de moderne democratie? Toen de koning van Engeland in 1215 na een paar nederlagen in oorlogen en een opstand in het hele land macht moest afstaan aan zijn edellieden en geestelijken, ondertekende hij het *Magna Carta*. In artikel 14 daarvan stond gestipuleerd dat men geen geld zou inzamelen zonder de instemming van de heren van het land, die men vooraf zou verwittigen over een beraad daarover op een specifiek vastgelegde datum. Met andere woorden: als de koning nog eens geld nodig had om oorlog te voeren, zou hij eerst over die plannen moeten overleggen met zijn landsheren. Die mannen zouden hem dan het geld moeten leveren.

Dat principe is later uitgebreid naar steden en gemeenten, waar de belastingen alleen maar goedgekeurd konden worden door een raad van afgevaardigden van de wijken (de gemeenteraad), en naar nationale staten (via het parlement). De controle op inkomsten en uitgaven is daarbij de hefboom waarmee burgers en hun afgevaardigden inzage krijgen in het bestuur en er ook controle over hebben. De goedkeuring van de jaarlijkse begroting, en van elke wijziging die er in de loop van het jaar aan gebeurt, is dan ook het voornaamste voorrecht van elk verkozen parlement. Vandaar de – ook al van oorsprong Engelse – uitdrukking *no taxation without representation*: geen belasting zonder vertegenwoordiging.²⁰

Concreet voor de Europese Unie betekent het dus dat de 27 lidstaten samen een budget vastleggen. Daarmee kunnen ze beleid voeren en plannen maken om te gaan uitwerken in de EU-lidstaten. Daarbinnen hebben ze de mogelijkheid om prioriteiten vast te stellen.

De Europese begroting zoals we die vandaag kennen, voldoet – of zou moeten voldoen – aan een aantal principes of kenmerken. Sommige gaan op voor alle begrotingen en zijn dus algemeen (ze gelden dus ook op andere beleidsniveaus), andere zijn dan weer specifiek voor de Europese Unie. In het kort gaat het om de volgende principes:

- de begroting is in één munt opgesteld (de euro);
- de eenheid van de begroting is belangrijk;
- ze is jaarlijks;

DE INKOMSTEN: EEN EIGEN BUDGET VOOR DE EUROPESE UNIE

Elk voorjaar valt bij elke Belg de aanslagbrief in de (elektronische) postbus en is het weer tijd om de personenbelastingen in orde te brengen en de juiste bedragen bij de juiste codes in te vullen. Het is zowat het dichtste dat wij burgers bij onze bijdrage aan de staat komen, het geeft ons het meest overzichtelijke idee van wat het ons kost om Belg te zijn. In de eerste plaats gaat het om wedden, lonen, uitkeringen, enzovoort, maar bij sommige mensen ook om onroerende goederen. We geven onze persoonlijke situatie weer: zijn we getrouwd, alleenstaand, zijn er kinderen, hebben we een eigen woning en nog zoveel meer. Er zijn aftrekposten voor een hypothecaire lening, dienstencheques, kinderopvang en giften. In de aangifte voor de personenbelasting komt dat allemaal samen.

Wie zijn aangifte van 2022 voor het aanslagjaar 2021 erbij neemt, ziet meteen zwart op wit wat er verdiend is in 2021, waaruit het inkomen dat jaar bestond én wat daarop als bedrijfsvoorheffing is afgedragen: hoeveel van het loon dus naar de staat gaat. België, net zoals de andere lidstaten van de Europese Unie, heft directe belastingen bij zijn inwoners. Dat geld zorgt voor een groot deel voor de inkomsten van het land, waarmee het vervolgens aan de slag kan, waarmee het een begroting kan opstellen. Voor een individuele lidstaat van de Europese Unie is dat dus een duidelijk verhaal.

Maar hoe zit het met de budgetten van de EU, die ik op de Rekenkamer elke dag onder ogen krijg, analyseer en onderzoek?

Om slagkrachtig te kunnen zijn en het niet bij woorden te houden maar ook tot daden te komen, heeft ook de Europese Unie namelijk nood aan een eigen budget, aan centen waarmee ze haar beleid kan uitvoeren. Het is een kwestie van *put your money where your mouth is*, zoals ze dat in het Engels zo mooi verwoorden. Dat EU-geld staat in zekere zin los van de budgetten die in de 27 lidstaten op nationaal niveau circuleren, van de bedragen die zij via directe belastingen innen.

Waar komt dat Europese geld eigenlijk vandaan? Want in mijn Belgische aangifte in de personenbelasting staat toch nergens een code voor 'bijdrage aan de Europese Unie'? Hoe haalt de Europese Unie haar financiën dan wel bij elkaar, op welke manier vult ze een eigen portemonnee?

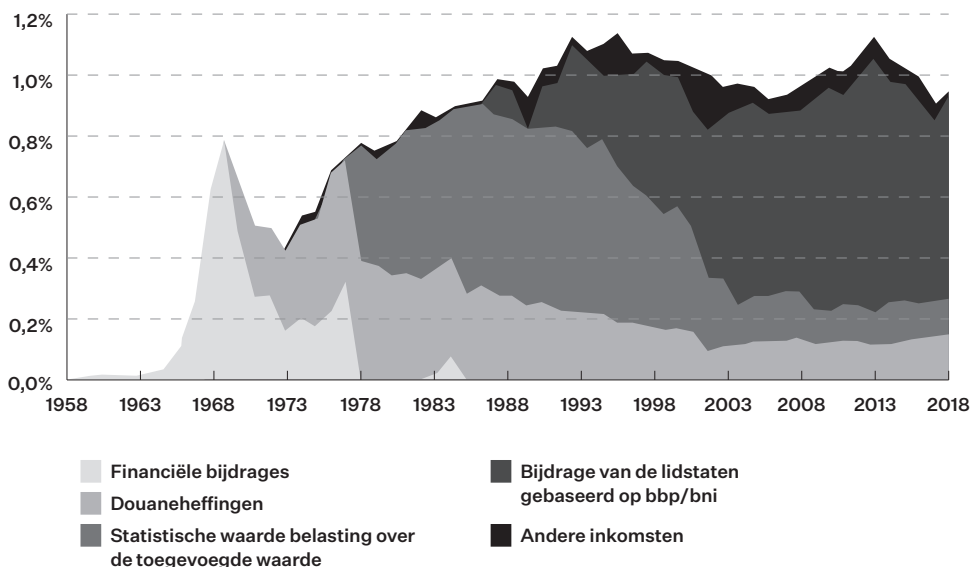
Europa begint eigenlijk voor een groot deel in onze portemonnees: in die van de lidstaten, en bij uitbreiding in die van elke inwoner van de Europese Unie. Ja, ook in die van u en in die van mij. Alle Europeanen – elke inwoner van elke lidstaat van de Europese Unie – moeten ieder jaar opnieuw een bepaalde som aan Europa betalen. De inwoners van de Europese Unie 'investeren' er dus in. Dat bedrag wordt niet rechtstreeks onder de vorm van belastingen geïnd door de Europese Unie zelf, maar via de belastingen die we in het eigen land, een Europese lidstaat, betalen. Per lidstaat varieert de bijdrage, net zoals men jaarlijks ook een andere som betaalt. De ene keer dragen we meer bij aan de Europese kas, de andere keer weer wat minder: het bedrag gaat niet in een consequent stijgende lijn, maar fluctueert. Hoe die bedragen gevormd worden, uit welke componenten ze bestaan en waar ze vandaan komen, doe ik in de volgende delen van dit boek uitvoerig uit de doeken.

EVOLUTIE VAN DE INKOMSTEN

Op de figuur hieronder laat ik zien hoe de evolutie van de verschillende schijven aan inkomsten verliep in de periode van 1958 (het ontstaan van de Europese Economische Gemeenschap) tot 2018 (met al verschillende jaren in de Europese Unie), fig. 3

Vanaf haar ontstaan in 1958 viel de Europese Economische Gemeenschap terug op de financiële bijdragen van de lidstaten. Die namen geleidelijk aan af en werden aangevuld met de douaneheffingen. Vanaf het midden van de jaren tachtig werden die bijdragen van de lidstaten niet langer willekeurig bepaald, maar gebaseerd op een percentage van het bbp – en later bni – van het land. Vanaf dat ogenblik ging elke lidstaat altijd wel proberen de schijnbaar geobjectiveerde criteria in zijn voordeel om te buigen, door ze lichtjes te veranderen of door

fig. 3 Evolutie van de Europese inkomsten van 1958–2018⁴⁰

meteen meer rechtdoorzee aan een tijdelijke korting proberen te komen. Wat onomstotelijk vaststaat: de lidstaten spelen een cruciale rol in het vormen van het budget van Europa, en dat zou alleen maar toenemen. Kijk maar naar de onderdelen waaruit de inkomsten in het jaar 2018 bestonden.

Hoe het Europese budget er vandaag uitziet en uit welke componenten het is samengesteld, is het resultaat van het historische verhaal met samenwerkingsverbanden, lidstaten en onderhandelingen dat ik eerder al bracht. Het gaat over zeven decennia dromen, plannen en onderhandelen. Daarbij staan veel evolutie, getouwtrek tussen Europa en de lidstaten en een constante drang naar meer financiële onafhankelijkheid van de Europese Unie centraal.

Maar waar haalt de Europese Unie op dit moment haar centen vandaan en uit welke onderdelen is het Europese budget samengesteld? Wat is er vandaag overgebleven van die beslissingen en akkoorden die in de jaren vijftig zijn gestart bij Schuman en Monnet? Want voor je aan de slag kan gaan met een budget en uitgaven kan begroten, moet je natuurlijk wel zeker zijn dat het beoogde geld daadwerkelijk in dat laatje zal belanden.

Hallucinante cijfers?

Het budget dat de Europese Unie jaarlijks ter beschikking heeft, ligt vast in een Meerjarig Financieel Kader (MFK) dat over vijf à zeven jaar gepland wordt, maar voor elk burgerlijk jaar opnieuw en apart beslist wordt. De Unie bepaalt het budget op basis van de uitgaven die ze van plan is te gaan doen in het burgerlijke jaar in kwestie. Het gevolg daarvan is dat de inkomsten de uitgaven volgen, en het resultaat is dan een begroting in evenwicht. Wat wel kan gebeuren, is dat op het einde van het jaar niet al het budget is opgebruikt, of dat het oorspronkelijke budget wordt gewijzigd. Dan ontstaat er

een licht overschot. In het overzicht hieronder zie je hoe de uitgaven van de EU de afgelopen jaren fluctueerden, zonder dat er een echte lijn in te vinden is.

tabel 3 EU-budget per jaar (2013–2021)⁴¹

jaar	budget EU in miljoen €
2013	148.468
2014	142.496
2015	145.243
2016	136.416
2017	137.379
2018	156.909
2019	159.095
2020	173.309
2021*	181.621

* Boven op dit bedrag komt nog 46.373 miljoen € in het kader van de Herstel- en veerkrachtfaciliteit van de Europese Unie (kortweg RFF). Het normale uitgegeven budget in 2021 zou dus 227.996 miljoen € zijn. Maar dat zou niet vergelijkbaar zijn met de andere jaren, door dat RFF.

Als je het hardop leest en nadenkt over het aantal nullen dat je nog moet toevoegen, dan lijken deze bedragen hallucinant hoog. Het gespendeerde budget van de Europese Unie bestond in 2021 uit 181.621.651.967 euro. Het is zelfs niet eenvoudig om die cijfers voluit netjes in de tabel gepast te krijgen – vandaar dat ze meestal in miljoenen of miljarden afgerond worden. Maar klopt dat buikgevoel over die gigantische bedragen wel? Dat kunnen we pas weten door ze in perspectief te plaatsen, onder andere door ze af te wegen tegen de budgetten die de lidstaten zelf ter beschikking hebben voor het nationale niveau. Of door eens te kijken naar het budget waar de Verenigde Staten op jaarbasis over beschikken. Maar ook het concept *tax freedom day* geeft al een heel andere kijk op de situatie. Ik leg het graag verder uit.

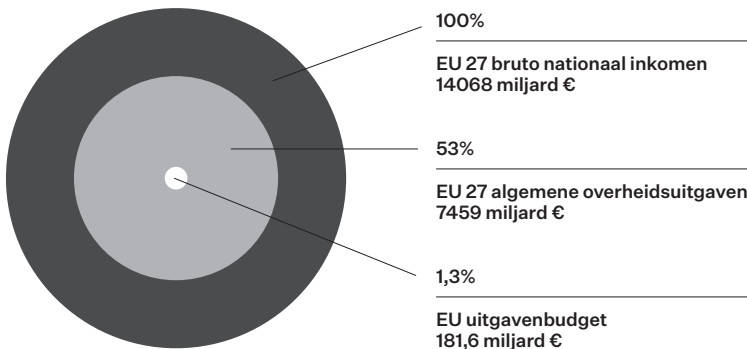
EEN HABBEKRATS VOOR EUROPA

Wel, in vergelijking met de nationale budgetten die in de lidstaten circuleren, is het geld dat de Europese Unie ter beschikking heeft een habbekrats. Ook al is het geld van Europa ongemeen groot op uw en mijn bankrekening en zelfs op die van de grootste bankiers en captains of industry – al zijn er uitzonderingen – het is heel bescheiden in vergelijking met het geld dat in roulatie is in de totaliteit van de EU-landen.

Ik kan hier nu met cijfers en bedragen beginnen te goochelelen, maar dat zegt uiteindelijk toch allemaal veel minder dan deze schematische voorstelling onderaan deze pagina.^{fig. 4}

Dat kleine donkere bolletje helemaal onderaan, dat is het budget (in miljard euro) dat Europa ter beschikking had om uit te geven in het begrotingsjaar 2021. Hier wordt visueel weergegeven hoe klein het budget is: je moet weten dat het om het geld van een beleidsniveau gaat dat uit 27 lidstaten en 440 miljoen inwoners bestaat. Het komt erop neer dat het Europese budget te vergelijken valt met ongeveer 1,3 procent van het bruto nationale inkomen van de 27 EU-landen, zoals die staan afgebeeld in de lichtste cirkel. De middelgrote cirkel

fig. 4 EU-budget in verhouding tot de budgetten van de lidstaten (2021)

geeft de uitgaven van diezelfde landen weer: dat gaat over zo'n 53 procent van de bruto nationale inkomens.

Een andere manier om dat habbekratsargument kracht bij te zetten, is door te kijken naar het concept van *tax freedom day*, dat in de jaren veertig voor het eerst door de Amerikaanse zakenman Dallas Hostetler werd gebruikt. Letterlijk is *tax freedom day* de dag waarop onze belastingen aan de overheid zijn afbetaald en we voor onszelf, voor onze eigen bankrekening, beginnen te werken. Bij *tax freedom day* houdt men rekening met elke cent die van de burger naar de overheid gaat. Zo kan men beginnen te rekenen van het begin van een jaar, 1 januari dus, en zien vanaf welke dag van dat jaar de burger stopt met belastingen te betalen aan zijn overheid en eindelijk zijn eigen portemonnee kan beginnen te vullen.

Zo'n *tax freedom day* is niet meteen in het leven geroepen om je blij te stemmen. In België ligt die dag al geruime tijd op een dag in... de zomer. De pijnlijke waarheid is dat die dag in 2021 op 16 juli viel, de 198e dag van het jaar. Er zijn in de afgelopen jaren ook momenten geweest waarop de Belgische *tax freedom day* ergens in de eerste twee weken van augustus viel.

Ter vergelijking: in onze buurlanden viel *tax freedom day* in hetzelfde jaar 2021 ergens tussen midden juni en midden juli. In de Verenigde Staten viel de dag aanzienlijk vroeger, op 9 april. Van de landen die zijn opgenomen in de vergelijkende studie⁴² waarop ik me baseer, had Zuid-Afrika in 2021 de vroegste *tax freedom day*. De meeste EU-lidstaten 'vieren' hun dag voor België. Alleen Frankrijk en Oostenrijk deden het in 2021 slechter. Hun *tax freedom day* viel toen drie dagen later dan de onze, op 19 juli.

De vraag die zich nu opdringt, is natuurlijk: wanneer valt de *tax freedom day* van de Europese Unie voor de Belg? Die is tot nu toe nog niet berekend of opgenomen in de officiële statistieken.

HET GELD VAN EUROPA

tabel 4 Tax freedom day 2021⁴³

maand	dag	land
maart	7	Zuid-Afrika
april	9	Verenigde Staten
	14	Cyprus
	23	Malta
mei	11	Verenigd Koninkrijk
	20	Ierland
	24	Bulgarije
	27	Litouwen
	30	Denemarken
	31	Estland
juni	4	Luxemburg
	6	Kroatië
	9	Spanje
	9	Tsjechië
	12	Polen
	12	Slovenië
	14	Griekenland
	14	Letland
	15	Finland
	19	Roemenië
	20	Nederland
	21	Slovakije
	23	Zweden
	25	Hongarije
juli	3	Duitsland
	7	Italië
	16	België
	19	Frankrijk
	19	Oostenrijk

En net dat kon mij er niet van weerhouden om zelf aan de slag te gaan. Het zette mij aan het rekenen.

Als je ervan uitgaat dat België net als andere lidstaten niet meer van zijn belastingopbrengsten aan de EU afdraagt dan het equivalent van 1,4 % van zijn bbp, dan is de berekening gauw gemaakt. Je vermenigvuldigt dat cijfer met de 366 dagen die een jaar maximaal telt, en je komt aan 5,12. Met andere woorden: voor wat wij als Europeanen aan de Europese Unie van onze eigen inkomsten afdragen, kan je zeggen dat tax freedom day al op 5 januari valt. En gezien het cijfer achter de komma nog voor het krieken van die dag.

Laten we er eens een andere ‘vereniging van staten’ bijnemen, de Verenigde Staten van Amerika. Vertel daar aan een econoom over de omvang van het budget dat de Europese Unie ter beschikking heeft, en de kans is groot dat die man of vrouw dubbel plooit van het lachen. De term ‘Europese superstaat’ zullen zij dus al helemaal niet in de mond nemen, want in de VS inde de federale regering – die van de president en het Congres in Washington die samen de vijftig staten van de VS besturen – in 2020 bijvoorbeeld een bedrag van 4,79 biljoen dollar, dat gelijkstaat aan 16 procent van het bbp.

Vergeleken met haar ‘equivalent’ aan de andere kant van de Atlantische Oceaan – ook al is de EU natuurlijk geen federale staat zoals de VS – is de Europese Unie in haar begrotingsbevoegdheid dus piepklein. Ze mag niet eens zelf over haar inkomsten beslissen, maar moet het doen met wat de lidstaten haar gunnen. En wat ze binnenkrijgt, al decennialang, is iets meer dan 1% van het Europese bbp/bni. Het verhaal van de Europese superstaat als het financiële middelen betreft, kan je dus niet alleen in de vuilbak gooien, maar het best meteen ook door de snippermachine halen om te verzekeren dat er niets van overblijft.

WAT MET DE RIJKSTE MENSEN TER WERELD?

181,6 miljard euro: het is een bedrag dat vrijwel niemand ooit echt zal bezitten – op een paar wereldberoemde uitzonderingen na natuurlijk. Want hoe zit het als je het vermogen van de tien rijkste mensen ter wereld⁴⁴ vergelijkt met het budget waarover de Europese Unie op jaarbasis beschikt?

Ook die vergelijking levert een interessant perspectief op dat EU-budget

op. De CEO van Tesla en oprichter van SpaceX, Elon Musk, gaat met zijn nettowaarde los over het jaarbudget van de EU voor 2021. De nummer twee en zijn volgers zitten eronder, maar staan toch ook nog altijd voor astronomische bedragen. Het is weer een andere kijk op het geld van Europa.

tabel 5 Lijst van de tien meest vermogende personen op aarde

n°	naam	land	nettowaarde in miljard US \$*
1	Elon Musk	US	225,80
2	Jeff Bezos	US	161,80
3	Bernard Arnault & familie	FR	150,20
4	Bill Gates	US	127,30
5	Warren Buffett	US	115,10
6	Larry Page	US	108,50
7	Sergey Brin	US	104,60
8	Larry Ellison	US	101,20
9	Steve Ballmer	US	89,40
10	Mukesh Ambani	IN	87,90

US = Verenigde Staten, FR = Frankrijk, IN = India

* Tijdens het schrijven van dit boek was de wisselkoers tussen USD en EUR 1:1.

En vergeleken met België? Hoe ‘scoort’ Europa dan qua budget? Het Europese budget van 181,6 miljard euro uit 2021 kwam overeen met:

- bijna 1,5 keer zoveel geld als wat in België (toch een lidstaat van de EU met circa 2 procent van de bevolking van de

- EU) rondgaat in de sociale zekerheid (pensioenen, ziekteverzekering, werkloosheid, arbeidsongeschiktheid...);
- 65 procent van wat alle Belgische overheden samen uitgeven;
  - net geen derde van het totale bruto binnenlands product van België.

De verschillende vergelijkingen zorgen eigenlijk best voor een ontvullende conclusie: de Europese Unie is niet echt een superstaat te noemen op budgettair vlak. Misschien is ze wel eerder een kleine garnaal op het financiële wereldtoneel.

181,6 MILJARD IN SCHIJFJES

Laten we het Europese budget voor het jaar 2021 er weer even bijnemen en opbreken in de verschillende schijven. Hoe werd dat bedrag concreet gevormd, uit welke componenten bestaat het? Over welke bedragen spreken we en waar kwam dat geld vandaan?

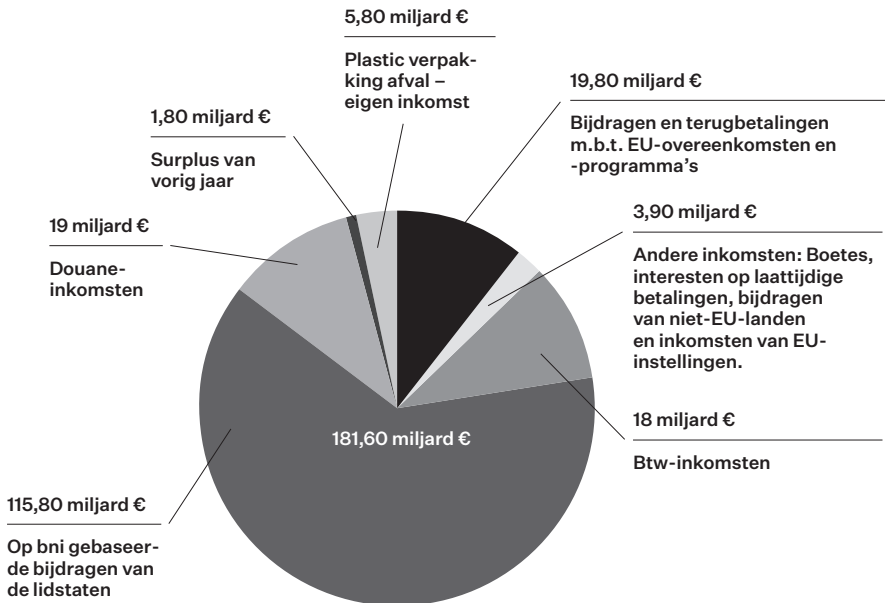
Eigenlijk zijn de totale inkomsten voor 2021 iets meer: 239,6 miljard euro, omdat er ook 55 miljard euro inkomsten zijn die toegewezen worden aan NGEU, de uitzonderlijke begroting om de economische crisis na de pandemie te bestrijden. Die 55 miljard euro is gefinancierd door leningen, wat de eerste keer is in de geschiedenis.^{fig. 5}

Het grootste deel van de inkomsten van Europa zijn de ‘eigen middelen’, die gebaseerd zijn op het bruto nationaal inkomen (bni) van de 27 EU-lidstaten. Het zijn dus eigenlijk eenvoudig gezegd ‘dotaties’ of bijdragen van de lidstaten. Die zorgden in 2021 voor een totaal van 115,8 miljard euro, oftewel zo’n 63 procent van het budget van de Europese Unie. Dat is meteen de grootste hap. Het gaat, zoals eerder al uitgelegd, in wezen trouwens om geobjectiveerde bijdragen, waarover de lidstaten niet echt hoeven te onderhandelen. Het plafond ligt

op 1,4 procent van het bni. Deze nationale bijdragen werden ingesteld als een ‘restelement’. Het doel is ervoor te zorgen dat alle uitgaven in een jaarbegroting ook voldoende gedekt worden door inkomsten. Zo is de EU-begroting aanvankelijk altijd in evenwicht, dat wil zeggen: op het ogenblik van de vaststelling. Door de jaren heen zijn de bni-bijdragen de belangrijkste component van het stelsel van eigen middelen geworden.

Het totale bedrag aan eigen middelen dat van de lidstaten kan worden geïnd, is beperkt tot het bni van de EU – de som van de bni’s van alle lidstaten. Voor de periode 2021–2027 mag het totale bedrag aan eigen middelen dat aan de EU wordt toegewezen ter dekking van de jaarlijkse kredieten voor betalingen niet meer bedragen dan 1,4 procent van het bni van de EU⁴⁵. Daarbovenop komt een mogelijke tijdelijke verhoging

fig.5 EU-inkomsten in 2021⁴⁶

van 0,6 procent om de leningen voor de financiering van de NGEU te dekken.

De volgende schijf van het budget, die meteen al voor een veel lager percentage staat, is afkomstig van de douaneinkomsten aan de buitengrenzen. Die noemt men ook weleens ‘de traditionele eigen middelen’, omdat ze zowat de eerste inkomsten vormden van de Europese Economische Gemeenschap. Lidstaten die niet aan de buitengrenzen van de Europese Unie liggen, maar net in het centrum ervan, innen die uitsluitend in de luchthavens en eventueel havens. De douaneinkomsten leverden in 2021 zo’n 10 procent van het Europese budget op. Dat percentage staat voor 19 miljard euro van het volledige EU-budget voor 2021. Een kanttekening daarbij is wel dat de lidstaten een kost mogen aanrekenen voor de inning van die douanekosten: in de periode 2021–2027 houden de lidstaten 25 procent van de geïnde douanerechten in. Dat dekt niet alleen de inningskosten, maar dient ook als stimulans om ervoor te zorgen dat de verschuldigde bedragen zorgvuldig worden geïnd.⁴⁷

Vanaf 1970 besloot de Raad⁴⁸ de Commissie in staat te stellen eigen middelen te gaan innen voor de financiering van de EU-begroting, in plaats van volledig te steunen op de financiële bijdragen van de lidstaten. De eerste eigen middelen voor de EU-begroting waren landbouwheffingen, douanerechten en een op de btw gebaseerde bron van inkomsten.

Douanerechten vloeien voort uit het commercieel en handelsbeleid. Zij worden geheven op de invoer van producten uit niet-EU-landen en de lidstaten zijn verantwoordelijk voor de inning ervan.

Een derde deel van het Europese budget – opnieuw een klein deel vergeleken met de bijdragen van de lidstaten – komt eveneens uit ‘eigen middelen’, maar dan die op basis van de btw-inkomsten. Dat leverde in 2021 amper 10 procent van het Europese budget op, goed voor een bedrag van 18 miljard euro.

De reden daarvoor is dat het plafond van die bijdrage de afgelopen jaren voortdurend verlaagd werd. Het bedraagt momenteel nog maar 0,3 procent van de belastbare basis voor btw. De lidstaten houden niet zo van dit onderdeel, en dat is ook logisch: de btw-inkomsten zijn niet altijd eerlijk verdeeld. Zo heeft Duitsland bijvoorbeeld veel industrie, maar ze betalen geen btw. De Duitse btw-bijdrage aan Europa is dus proportioneel lager dan in een land met minder industrie – wat niet wegneemt dat Duitsland een goede betaler is aan Europa, zowel in absolute als in relatieve termen.

Omdat de btw de eerste belasting was die op EU-niveau in grote lijnen werd geharmoniseerd, was het logisch om een eigenmiddelenbron voor de EU-begroting op basis van de btw in te voeren als bron van inkomsten naast de douanerechten op invoer en de landbouwheffingen. De Commissie (Directoraat Generaal Budget) is verantwoordelijk voor de controle van de btw-grondslagverklaringen van de lidstaten. Dat gebeurt door analyse van documenten, inspecties ter plaatse in de lidstaten en door de ontwikkeling van een passende methodologie. Het algemene doel van de controle van de eigen middelen uit de btw is ervoor te zorgen dat elke lidstaat in staat is het juiste bedrag aan btw-middelen aan de EU-begroting af te dragen.⁴⁹

Vervolgens is er een deel van 2 procent dat staat voor andere inkomsten. Het gaat dan om bijdragen en terugbetalingen die te maken hebben met overeenkomsten van de Unie, interesten op laattijdige betalingen en boetes, inkomsten van mensen die voor EU-instellingen en andere diensten werken en inkomsten van de administratieve werking van de instituten. Het zijn diverse inkomsten die doorgaans vooraf niet nauwkeurig in te schatten zijn.

In 2021 beschikte de Europese Unie ten slotte ook nog over een surplus, een restbedrag van het vorige begrotingsjaar. Dat was 1,8 miljard euro, goed voor 1 procent van het totale budget voor het jaar 2021.

In 2021 is de categorie bijdragen en terugbetalingen met betrekking tot EU-overeenkomsten en -programma's heel belangrijk geworden. Het gaat over een bedrag van 19,8 miljard euro. In deze categorie vind je boetes van bedrijven die oneerlijke concurrentie aangaan en financiële correcties voor fondsen die niet op de juiste manier besteed zijn.

DE BELGISCHE VERSUS EUROPESE INKOMSTEN

Om een idee te geven van hoe de Europese inkomstenschijven verschillen van die op het nationale niveau is het interessant de Belgische inkomsten ernaast te leggen.

EU	BELGIË
– Douane-inkomsten	– Directe belastingen
– Bijdrage lidstaten	– Douane en accijnzen
– Btw-inkomsten	– Btw en registratie-inkomsten
– Diverse inkomsten	– Niet-fiscale ontvangst

Op nationaal niveau heeft de staat België directe belastingen, een vorm van inkomsten waarover de Europese Unie dan weer niet beschikt. Douane-inkomsten daarentegen zijn inkomsten die beide niveaus hebben.

Na de start van de COVID-19-pandemie in de lente van 2020 moest ook het Europese beleidsniveau actie ondernemen en reageren op de gigantische lawine van onder andere economische problemen die op de Unie en haar lidstaten afkwam. Ze wendde daarvoor een bijkomende bron van inkomsten aan die een nieuwe impuls gaf aan het Europese budget.

BLIK IN DE TOEKOMST

Het *Next Generation EU*-project (meer in het volgende hoofdstuk) is een unicum in de geschiedenis van de Europese Unie. Dat vernieuwende karakter, en ook de vraag hoe de EU moet omgaan met de oorlog in Oekraïne, maakt duidelijk dat de Unie en haar instellingen er klaar voor zijn om nieuwe soorten van inkomsten, dus andere financiële bronnen, te gaan aanspreken. Misschien is dit wel het moment waarop die droom van Monnet – meer onafhankelijkheid voor het project Europa – vorm kan beginnen te krijgen?

De rol van de lidstaten blijft momenteel nog altijd enorm groot. Kijk maar naar de samenstelling van het budget van het huidige en het vorige Meerjarig Financieel Kader, die zich samen uitstrekken van 2014 tot 2027. Het Europese budget is grotendeels afhankelijk van de jaarlijkse bijdragen van de 27 lidstaten. De vraag is natuurlijk of dat (en de andere ‘klassieke’ inkomsten) alles is wat de EU kan doen om een eigen budget te vergaren, en of er geen andere manieren zijn om inkomsten te verwerven. Het NGEU-project toont alvast aan dat er ook andere methodes zijn. Het doet stilstaan bij de vraag of er dan niet meer mogelijkheden en nieuwe wijzen bestaan waarop de Europese Unie haar kas kan spijzen én tegelijk minder afhankelijk zal worden van die bijdragen van de 27 lidstaten. Die bestaan effectief en worden stilaan afgetoetst en in plannen gegoten.

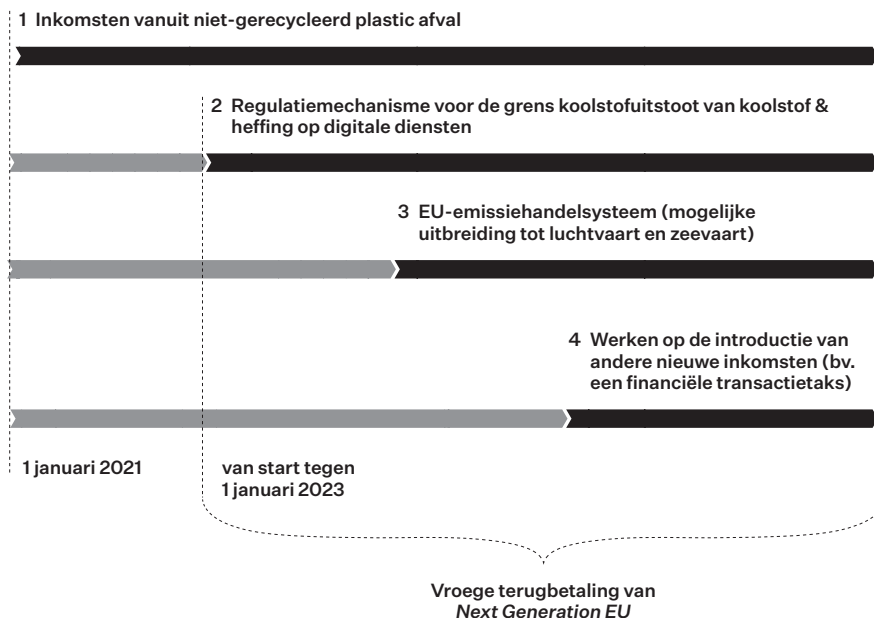
Eén van de domeinen waarin Europa, en met name de Europese Commissie, mogelijkheden ziet is belasting op niet-gerecycleerd plastic. Plastic afval is een gigantisch milieuprobleem, waarvoor drastische maatregelen moeten worden genomen op wereldschaal. Ook in de Europese Unie speelt dat probleem. Een groot deel van de lidstaten recycleert nog te weinig en neemt onvoldoende maatregelen om het gebruik van plastic in het dagelijkse leven (gaandeweg) af te schaffen. Die stand van zaken zou dus een mogelijke win-winsituatie

kunnen opleveren voor de Europese Unie. Niet alleen kan de Unie zo bijdragen aan de aanpak van de globale milieuproblematiek door in de eigen lidstaten in te grijpen, ze kan er ook nieuwe inkomstenbelastingen aan koppelen.

Concreet heeft de Europese Commissie zich voorgenomen om een *carrot and stick*-beleid te voeren op dit gebied. Dat betekent dat ze enerzijds zowel het recycleren kan aanmoedigen als milieuverontreiniging door plastic kan bestraffen. Dat zal ze doen door doelen voorop te stellen en daar ook de nodige fondsen voor te voorzien. Dat is dus de positieve benaderingswijze van de wortel/*carrot*. Anderzijds zal Europa de lidstaten die niet voldoende recycleren financiële sancties opleggen. Hierbij komt de stok/*stick* dus kijken, het bestraffen van de vervuiler. Het is de bedoeling dat de inkomsten die de EU

fig.6 Nieuwe eigen inkomsten

Aanpak in 4 fases:

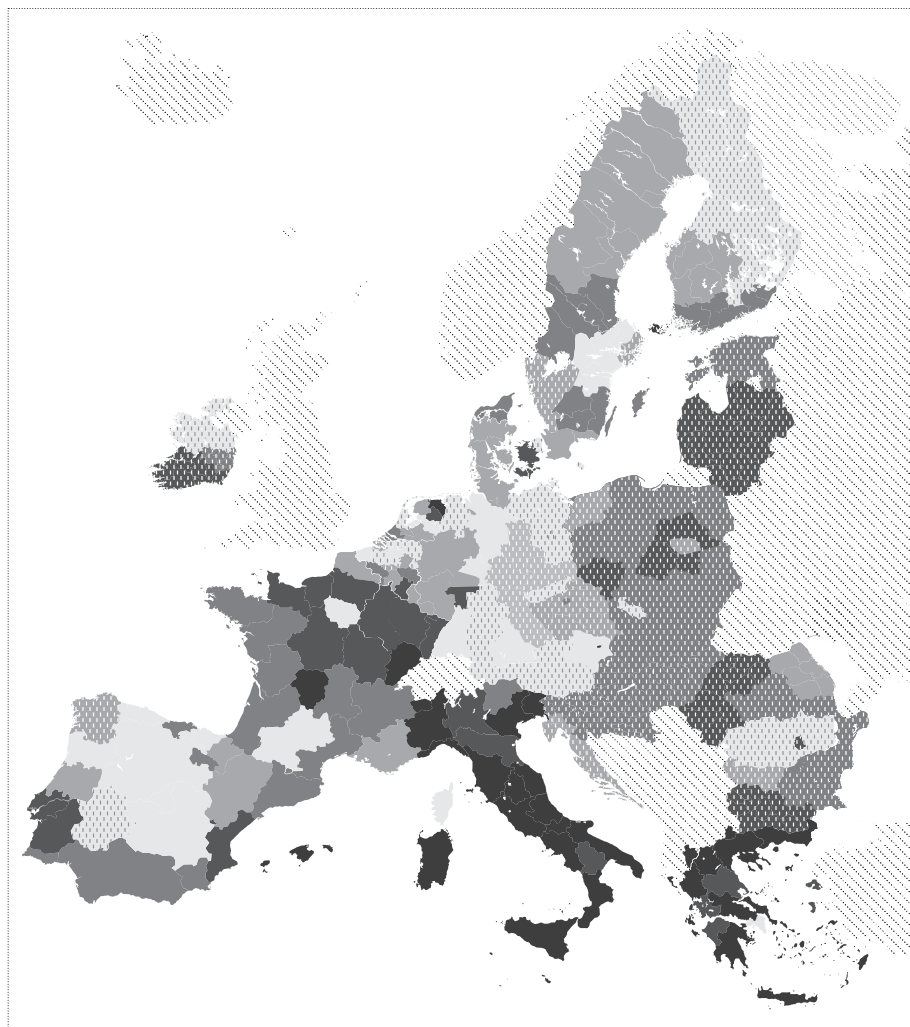
te hulp met geld, ter waarde van 2 procent van het bbp van de VS. De voorwaarde was alleen dat het grootste gedeelte van dat geld in de VS zou worden besteed aan bestellingen voor Europa. Dat was ten dele ook onvermijdelijk, vermits de industrie na de oorlog in Europa nauwelijks op gang kwam. Maar het gevolg was dat de VS Europa de middelen wegschonk om zijn eigen economie weer op gang te trekken, en er tegelijk ook beter van werd. De kleine begrotingstekorten die de Amerikaanse regering zich voor deze Marshallhulp op de hals haalde, bleken dra weer weg te smelten via de verhoogde belastinginkomsten die de impuls voor de eigen economie had gegeven.

Met andere woorden: één plus één is in de economie niet altijd twee, maar kan ook drie en meer opleveren. Het beeld dat je geld dat je weggeeft (ook in begrotingen) altijd kwijt bent, is economische onzin. Het is het uiteindelijke doel van elke investering: je geeft geld weg, in de hoop er een veelvoud van terug te verdienen. Transfers kunnen dus zeer nuttig zijn, op voorwaarde dat je erover waakt dat er een goede kans bestaat dat het weggegeven geld zichzelf terugverdient, met extra erbovenop.

Dat is wat de Europese constructie voor meer samenwerking al sinds 1950 ook doet: investeren in een straatarme nieuwe lidstaat en tegelijk de grenzen openen, zodat die arme lidstaat, zodra zijn economie op gang komt, ook in de rijkere lidstaten kan gaan kopen. Zo is het straatarme Italië, waar rond 1950 miljoenen mannen in het buitenland moesten gaan werken, in de jaren vijftig en zestig uit zijn miserie gehaald. Ierland volgde vanaf 1973, Portugal, Griekenland en Spanje vanaf de jaren tachtig, de gewezen communistische landen van Centraal- en Oost-Europa na 2004. Dat is – naast de ontplooiing van de vrijhandel natuurlijk en het openen van de grenzen, die beide ook tot formidabele welvaartsverhogingen hebben geleid – de kern van het Europees succesverhaal.

Ik kwam recent uit op een grafiek van de Europese Commissie die dat alles heel goed illustreert:

fig.18 Groei van bbp/hoofd, 2001–2019

Gemiddeld percentage verandering op het voorgaande jaar.⁸⁶

Maar laten we vooral waakzaam zijn en kritisch blijven. Zeker als het over ons geld en onze belangen gaat, zoals dat hoort in een volwassen en door haar burgers kritisch gedragen democratie. Laten we hopen dat we er in de toekomst in slagen de vele knopen die er nog zijn door te hakken, zodat het succes van het Europese project kan worden verdergezet.

MEER LEZEN?

BOEKEN

Deze boeken over de Europese Unie heb ik zelf met veel plezier gelezen. Ik raad ze dan ook graag aan:

- Bradford, A., 2021, *The Brussels Effect, How the European Union Rules the World*, Oxford University Press.
- Cipriani, G., 2014, *Financing the EU budget: moving forward or backwards?*, CEPS.
- De Gruyter, C., 2021, *Beter wordt het niet, Een reis door de Europese Unie en het Habsburgse Rijk*, De Geus.
- De Gruyter, C., 2022, *Je zult maar met iedereen ruzie hebben*, De Geus.
- De Wijk, R., 2021, *De slag om Europa*, Uitgeverij Balans.
- Dijsselbloem, J., 2018, *De eurocrisis, het verhaal van binnen-uit*, Prometheus.
- European Commission, 2019, *The EU budget at a glance*. European Union, *Public Finance*, Publication Office of the European Union.
- Geithner, T., 2014, *Stress test, reflections on financial crises*, Cornerstone.
- Heirbaut, R. & Vos, H., 2020, *Europa in woelig water, van eurocrisis tot coronacrisis*, Davidsfonds Uitgeverij.
- Kaiser, R. & Prange-Gstöhl, H., 2019, *The European Union Budget in Times of Crises*, Nomos.
- Kaplan, R.D., 2016, *In Europe's Shadow*, Random House.
- Leonard, D., 2010, *Guide to the European Union*, The Economist in association with Profile Books Ltd.
- Mak, G., 2008, *In Europa*, Atlas Contact.